

İsmail Doğu

OK İLE YAYIN AŞKI

OKUMAK VE YAZMAK ÜZERİNE
BİR MÜLAHAZA

BİREYSEL YAZMALAR VE OKUMALAR, TOPLU YAZIŞLARI VE OKUMALARI BERABERİNDE GETİRİR. EĞER OLACAKSA TOPLUMSAL MUTABAKAT, BİLİNÇ BU ŞEKİLDE OLUR. TABİİ FARK EDİLECEĞİ GİBİ HER KİTABIN DEĞERİ BİRBİRİNDEN FARKLIDIR; ZİRA HER EDİM VE EDİM SAHİBİ DE BİRBİRİNDEN FARKLIDIR. KİTABIN KİTABA ÜSTÜNLÜĞÜ, EDİMLERİN KIYMET DERECESİ İLE ÖLÇÜLÜR.

Okumak ve yazmak aslında birbiriyle çok yakından bağlantılı iki eylemdir. Kelimelerin kökenlerine baktığımızda da bunu görürüz. Okumak fiilinin kökü "ok"tur. Yazmak fiilinin kökü ise "yay"dır. Türkçemizde y harfi ile z harfi arasında ses değişimi bilinen bir durum. "Yay"dan "yaz"a gelmiştir ki bununla iki farklı yol açılmış, anlam zenginliği oluşmuştur. "Yay"dan yaygı, yayın gibi kelimeler; "yaz"dan ise yazı, yazgı gibi kelimeler türemiştir. Yay kökü esas alındığında yazımaza bahis mevzusu olan ve okumak edimi ile sürekli yan yana anılan yazmak, son harfinde olduğu gibi kalan y harfiyle de bu çağrışımı yapar. Az önce örneğini verdiğimiz yayın kelimesi, aslında yazılmış eserlerin neşrini ifade eder ki bu da ses değişimi neticesinde ortaya çıkan yaz-(yazmak) fiili ile aynı semantik alandadır. Diyeceğim odur ki, ses değişimi ile farklı anlam alanlarına kaysa da irtibat ve amaç kopmamıştır.

Malum olduğu üzere yay ile ok birbirinden asla ayrılmaz. Birbirini tamamlayan iki şeydir bunlar. Ok olmaksızın yayın bir fonksiyonu yoktur. Öyle ki kullanılmayan yayın kirişi çıkarılır. Aynı şekilde yaysız okun da anlamı yoktur. Zira ok, ancak yay ile atılır. Tabii bu ilişki bize aynı zamanda okun yay ile atılması hasebiyle bir

yönelimi, dahası bir isabet biçimini doğurur. Ok için mutlaka bir hedef vardır. Bu hedefe doğru yönelim, iyi nişan almayı ve isabetli bir atışı gerektirir. Aksi takdirde ok hedefine varmaz ya da yanlış yöne gider. Elmayı vuracakken kişiyi vurur. Tüm bu kök ve anlam zenginliği içinde okumak eylemi, doğal olarak bir kitaba, yazılan bir yazıya işaret eder. Kitap varsa okunacaktır. Başka bir ifadeyle yazı yazılmaktadır ki okunsun. Kişi okuduğunu yazmakta, yazdığını okumaktadır yani. Bu hâliyle kitap/yazıt kaçınılmazdır. Lâkin burada maa-lesef bir indirgeme yapılmaktadır. Kitap/yazıt denilince akla illa ki hemen iki kapak arasında sayfalarla ciltlenmiş, içinde satırlar bulunan salt bir nesneye işaret eder olmuştur. Bu okumayı da yazmayı da daraltmış olur. Bu yüzden de yönelim ve isabet oranı da hayli düşmüştür. Kitap, yazılandır evet ama kâinatta her şey eylemleriyle, sürekli yeniden dirimlerle yazılagelmektedir hep. Bu bağlamda her eylem bir kitaptır/yazıdır, tamamlanmış bir fiil olarak. Eylemle aslında bir çeşit yazımda bulunmuş oluruz. Yazagelmek şeklinde de anlayabiliriz bunu. Ömür devam ettikçe yazma işlemi de beraberinde devam edecektir. Müslüman gelenekte herkesin bildiği sağ ve sol

Okumak, kök itibarıyla ok atmaktır ve bu aslında bir davettir. Ok atılarak toplantı, düğün, cenaze duyurulur ve insanlar bu merasimlere çağrılmış olur.

omuzlarımızda bulunan, her eylem ve söylemlerimizi kayda geçiren "Kirâmen-Kâtîbîn" adıyla bahsettiğimiz melekler, aslında bizim yapıp etmelerimizin kaydını oluşturan hoş bir nitelemedir. Nitekim ahirette gerektiğinde tüm uzuvlarımızın buna şahitlik edeceğine dair ayetler, bu yazının da yazmadaki sadâkatın da kanıtını oluşturur. O yazımda asla hilaf şüphe yoktur. Bu aynı zamanda okuma biçimidir ve bizim okuma ile yazmayı ikizler olarak görmemizin de nedenidir. Öyle ki, insan bu yaz(dır)dıklarının karşılığını okuyacak, ona göre muamele görecektir. Yapmak edimi, bu meyanda yazmak demektir; yazmak ise bu işin kalıcılığına da belge olarak tanıklığına da işaret eden önemli bir fiildir. Yapılmakta yani yazılmaktadır, o hâlde yazılıyorsa mutlaka okunacaktır. Yazmak, bir okumanın göstergesidir. Bu demektir ki, insan neyi nasıl görüyorsa öyle okur; neyi nasıl okuyorsa onu yapar/yazar. Okuduğunu yazar/yapar, yazdığını/yaptığını da okur.

Her bir tekil eylem, o büyük kitabın fasikül-leri gibidir. Kişi edimleriyle kendini yazar ve kendinden okur ama aynı şekilde başkasını da yazar ve başkasından da okur. Yazma

da okuma da Borges'in *Kum Kitabı* ya da Arapların meşhur anlatısıyla *Kıssat'ün Lâ Tentehî* (bitmeyen hikâye) olur ve insanın kendi ölümüne kadar devam eder. Ölüm vâki olduğunda "defteri kapanır". Okunan metinler kişiye de okuma biçimlerinin farklılığı kişiler arasında hem grupsal hem derece yönüyle farklılıkları içerecektir. O hâlde yazıyı yazan sadece el ve onun tuttuğu kalem değil, tüm azalarımızdır. Hâliyle kişi bu edimleriyle kendi kitabını oluşturur, dahası kendi bir kitap olur. Kıyamet sonrası okuyacağı gerçek kitap da işte budur.

Bu bireysel yazmalar ve okumalar, toplu yazışları ve okumaları beraberinde getirir. Eğer olacaksa toplumsal mutabakat, bilinç bu şekilde olur. Tabii fark edileceği gibi her kitabın değeri birbirinden farklıdır; zira her edim ve edim sahibi de birbirinden farklıdır. Kitabın kitaba üstünlüğü, edimlerin kıymet derecesi ile ölçülür. Bu da zaten toplumsal yapıda doğal olarak kendini gösterir. Hâliyle tedavülden kalkan kitaplar olacak, yeni yazmalara ihtiyaç duyulacaktır. Zira yaratılış devam etmektedir. Yaratılışın bu sürekliliği, devinimin kendisinden kaynaklanmaktadır. Devinim ise değişimi beraberinde getirir kuşkusuz. Bu da sürekli yeniden yazmayı gerektirecektir. Yeni yazmalar yeni okumalara, yeni okumalar yeni yazmalara zemin hazırlayacaktır. Eskiye rağbet eden ve hâlâ onunla iştigal edenler, pek tabii bu süreç içinde kendisi

ANTİK YUNANCA'DA
"MİTOS"
KELİMESİNİN
İÇERDİĞİ
ANLAMLARDAN
OKUMANIN
MİRILDANARAK
SÖYLEME BİÇİMİNİ
KUŞATMASI GİBİ
TÜRKÇE'DEKİ
OKUMAK EYLEMİNDE
DE BİR KENDİLİK,
KENDİ KENDİNELİK
ÜZERİNDEN
SÖYLENİMEK
ANLAMI SAKLIDIR.

Malum olduğu üzere yay ile ok birbirinden asla ayrılmaz. Birbirini tamamlayan iki şeydir bunlar. Ok olmaksızın yayın bir fonksiyonu yoktur. Öyle ki, kullanılmayan yayın kirişi çıkarılır.

de eskiyecek, "parası geçmeyecek"tir. Yeni yazmalar ve okumalar da elbette her an gözlem üzerinde olan kişilerce gerçekleştirilecektir ki, kişinin feraseti de kitabın azameti de buradan neşet edecektir. Allah'ın elçileri olarak kabul edilen resullerin/nebilerin seçkin kişiler olması ve kitaplarının diğer tüm kitapların içinde ayrıcalıklı bir yerde olmasının nedeni, kendilerinin hem basiret/feraset ehli hem de fazilet/ahlak abidesi/timsali olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu ise masumiyetin ve masuniyetin nedeni olduğu kadar da sonucudur. Bu bağlamda rahatlıkla denilebilir ki diğer tüm insanlar en fazla Allah'ın adıyla konuşurken yalnız ve yalnız bu kişiler Allah'ın adına konuşur. Bu da onları seçkin kişiler yaptığı gibi okuma ve yazmalarını da

hem üstün hem de kalıcı kılar. Başka bir ifadeyle, onların sözleri, Allah tarafından tasdik ve tashih edilir. Diğer tüm insanların tasdik ve tashih mercii ise birbirleri arasında kendi okumaları ve yazmalarıdır. Dolayısıyla değişken bir hâl taşır. Toplumsal bir bilincin oluşması da buna bağlıdır zaten.

Okumak, kök itibarıyla ok atmaktır ve bu aslında bir davettir. Ok atılarak toplantı, düğün, cenaze duyurulur ve insanlar bu merasimlere çağırılmış olur. Bu yönüyle toplumsal bir edimdir okumak, bir bilgi havzasında toplanılması ve beraberce kut alınması amacına matuf bir paylaşımdır. İsmet Zeki Eyüboğlu *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*'nde Anadolu halk ağzında okunun "çağrı ve davetiye" olduğunu bu meyanda okuyunun

"düğün çağırısı" okumanın "düğüne çağırma", okucunun "bir düğüne çağırın", okunculukun ise "düğüne çağırma" için gönderilen armağan" için kullanıldığını belirtir. Bir toplantı için gönderilen çağrıyı da *okuntu* olarak belirtir.

Bu ok nesnesinden okuma fiilinin ortaya çıkması sanırım sadece Türklere has bir özellik olmasa gerek. Bir yönüyle kumar açısından kâr elde etme bir başka yönüyle de kader/kısmeti belirleme konusunda tabir edilen müşrik Arap geleneğindeki "fal okları" da bu işlev içindi diyebiliriz. Ok, bu yönüyle, bir seçim belirleme açısından okumayı imlemiş olur. Çekilen ok ile gerek kazanç gerek kader mesalesinin gündeme gelmesi, "onda/orda bir şey görme" vesilesiyledir. Aynı durum Antik Yunan'da da bulunmaktadır. Kehanet, bilicilik, fal anlamlarına gelen "mantiké" aslen "okumak" anlamına gelse de bu işin zar atma, kura veya kart çekme şeklinde olmasını da belirtir. Bu durum seçenin geçmişi ve geleceğiyle ilgili olarak "rahip" tarafından okunup yorumlanmasına dayanan bir okuma sanatıdır ki her tür fal biçimi bunun göstergesidir.

Eyüboğlu, "ok" maddesinde, Türk dilinin birçok kelimesinin kökeni olduğunun iddiasının yanında kimi adların ve boyların kaynağını da buna bağlar. Bu vesileyle bir varsayım göreye diye altını çizerek Oğuz kelimesinin kökeninin ok-uz olduğunu da yazar. Ancak asıl ilginç olan yay kelimesindeki y harfi ile z harfi

İKRA' EMRİNİN HARFLERDEN VE KELİMELERDEN MÜTEŞEKKİL SAHİFELERE NAKŞEDİLMİŞ YAZILI BİR METNİN OKUNMASINDAN ÇOK DAHA ÖNEMLİ VE ÖNCELİKLİ OLARAK, "OKUMA-YAZMA BİLEN VE BİLMİYEN" HERKESİ KUŞATICI ŞEKİLDE, SÖYLEYİŞ, İÇİNDEKİ DUYGU VE DÜŞÜNCELERİ İFADE EDİŞ ANLAMINI TAŞIMASI MANİDARDIR.

arasındaki ses değişimine benzer bir değişimdir. Ok ile oğ arasından ses değişimi ve-silesiyle kök birlikteliği kuran Eyüboğlu'na göre, "oğ" kelimesinin anlamı "olma-doğ(lur) ma-yaratma"dır. Oğul ya da oğlan kelimesi de yaratılan, doğan anlamlarını buradan alır. Eğer durum böyle ise okumak başka bir açıdan olmak ya da doğurmak anlamında hiç de pasif olmayacak biçimde yaratıcı bir edimdir.

Zaten okumak fiilinin çağırma anlamını taşıması da aslen bu doğurganlığa yaft) kındır. Zira "çağlama" ile aynı kökten olan "çağırma", içten gelen bir seslenişin dışa yansımastır. Nitekim Antik Yunanca'da "mitos" kelimesinin içerdiği anlamlardan okumanın mırıldanarak söyleme biçimini kuşatması gibi Türkçe'deki okumak eyleminde de bir kendilik, kendi kendine-lik üzerinden söyle(n)mek anlamı saklıdır. Mitosların, bizim de ortak kabulümüzle, bir ayın formunda okunmaya ya da algılanmaya çalışılması boşa değildir. Buradan hemen Kur'an kelimesinin ilk kök anlamı olarak kabul edilen *karae* fiilini ve ilk emir olan *ikra'* emrini hatırlarsak aynı alan üzerinde çakışma sağlandığını fark ederiz.

Bu ayrımın farkına varan Arthur J. Arberry, İngilizce mealinde bu kelimeyi, Türkçe'deki "çığırma" fiilinden hareketle (çağırma fiili ile olan ses ve anlam birlikteliğini hatırlayalım) *recied* kelimesini kullanır. Dolayısıyla *ikra'* emrinin harflerden ve kelimelerden müteşekkil sahifelere nakşedilmiş yazılı bir metnin okunmasından çok daha önemli ve öncelikli olarak, "okuma-yazma bilen ve bilmeyen" herkesi kuşatıcı şekilde, söyleyiş, içindeki duygu ve düşünceleri ifade ediş anlamını taşıması manidardır. Bu emre bu tür anlam bir yüklenildiğinde hadislerde geçen Cebrail ile diyalogdaki Peygamberimizin "Ben okuma bilmem." ifadesi yazılı bir metne de işaret etmez. Bu yazının konusunu aşan ve kanaatimizce hiç de gerekli olmayan biçimde Peygamberimizin okuma-yazma bilip bilmemesini irdelemek için değildir bu satırlar. Buradaki asıl maksat okumanın anlamıdır ki yıllar sonra Yunus bunu gerçek anlamıyla "okumaktan mana ne/kişi hakkı bilmektir" dizeleriyle ölümsüzleştirmişti.

Okumanın böylesi bir serüveni varken yazmanın geçirdiği evrim bundan daha ilginçtir. Bu da başka bir yazının konusu olarak beklemeye almış olalım...

